

УДК 37.018

Наталя НІКУЛА

м. Чернівці

nikyla06@mail.ru

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ-ПЕДАГОГІВ

У статті розкрито необхідність формування методичної культури майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки. Обґрунтовано доцільність використання педагогічного моделювання та проаналізовано сутність поняття «модель». Автором охарактеризовано чотири блоки (цільовий, змістово-технологічний, процесуальний, аналітико-рефлексивний) структурно-функціональної моделі та проаналізовано їхні основні складові. Висвітлено позитивні результати, які отримані від впровадження моделі у навчально-виховний процес.

Ключові слова: методична культура вчителя, модель, моделювання, цільовий блок, змістово-технологічний блок, процесуальний блок, аналітико-рефлексивний блок, культурологічний, системний, компетентнісний підходи.

У той час, коли сучасна освіта переходить від авторитарної до особистісно-орієнтованої моделі особливу увагу суспільства, науковців і практиків привертає вчитель як носій загальнолюдських і суспільних цінностей, як творець особистості і транслятор надбань культури минулого в майбутнє через освіту підростаючого покоління.

На сучасному етапі він повинен бути людиною культури і вселюдських цінностей, провідником ідей державотворення і демократичних змін, людиною великої душі і доброго серця. Це має бути «вчитель-європеєць» як людина, котра відкрита світові, з повагою ставиться до культури різних народів і спрямована на діалог з іншими культурами; як людина, котра мобільна у своєму розвитку й праці, тобто здатна сприймати нове, системно мислити, розуміти взаємозв'язки та взаємозалежності в суспільному розвитку; як професіонал своєї справи, якому притаманні особистісна відповідальність за безперервний професійний розвиток, наукова обґрунтованість і творчий характер практичної діяльності, неперервна і системна освіта та висока професійна підготовка.

Однак, сьогодні, перехід від «людини освіченої» до «людини культури» повинен відбуватися в рамках професійної підготовки майбутнього вчителя, і формувати розмаїття загальної та педагогічної культури, зокрема, методичної.

Методична культура вчителя – інтегративне особистісне утворення, діалектична єдність загального, особливого і одиничного, де загальним є культура особистості, що інте-

грує в собі загальнолюдські цінності, соціальні норми, ставлення і способи діяльності. Як особливе вона несе в собі своєрідність професійно-педагогічної культури, тобто містить у собі специфічність професії, а як одиничне – методична культура є індивідуально своєрідним способом створення вчителем навчальної ситуації, у якій його ідея стає в учнів предметом пошуку [2, 3].

У філософських педагогічних, психологічних дослідженнях накопичено теоретичні положення та практичний досвід, який є підґрунтям для розробки проблеми формування методичної культури вчителя.

З позиції філософії визначено сутність поняття «культура» (А. Арнольд, Е. Баллер, С. Газман, С. Іконнікова, Е. Ільєнков, Е. Маркарян, Е. Соколов та інші автори); у загально-теоретичних працях досліджуються основи розвитку професійної культури (Н. Крилова, Т. Саломатова, О. Смирнова та ін.); висвітлюються загальні питання проблеми формування особистості вчителя (Є. Барбіна, О. Дубасенюк, М. Євтух, Н. Кичук, М. Лазарєв, А. Мудрик, В. Семиченко, С. Сисоєва, В. Сластьонін, Л. Спірін, А. Щербаков та інші вчені).

За останнє десятиріччя з'явилися дослідження, як українських так і зарубіжних вчених, котрі безпосередньо розглядають проблему формування професійної та професійно-педагогічної культури (М. Букач, Л. Гузова, В. Гриньова, В. Кан-Калік, Н. Крилова, Н. Ничкало, І. Пальшкова, В. Радул, О. Рудницька, В. Чернокозова, Л. Хомич), дидактичної культури (В. Гриньов, Г. Криницька, О. Савченко) та ін.

Теоретичною основою для формування методичної культури майбутнього вчителя слугують дослідження, які розкривають різні аспекти загально-методичної підготовки вчителя (К. Авраменко, О. Байбакова, Т. Байбара, Н. Бібік, О. Біда, М. Вашуленко, Г. Тарасенко, Л. Хоружа).

Мета статті – теоретично охарактеризувати модель формування методичної культури майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки.

Отримані нами результати констатувального етапу експериментального дослідження засвідчили той факт, що цілеспрямованої професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів щодо формування у них методичної культури не проводиться. Такий стан речей зумовив нас до використання моделювання як ключової педагогічної процедури для формування методичної культури студентів-педагогів у процесі навчання. У своєму дослідженні ми виходили з того, що метод моделювання дасть нам практичну можливість урахувати усі прорахунки в організації навчально-виховного процесу. Моделювання, в основному, передбачає створення спеціального штучно об'єкту – моделі у знаково-символічній формі.

Етимологічне поняття «*модель*» походить від латинського «*modus*», «*modulus*», що перекладається як «міра», «образ», «спосіб».

Визначення моделі, за В. Штофом, містить чотири ознаки:

- модель – подумки представлена або матеріально реалізована система;
- модель відображає об'єкт дослідження;
- модель здатна замінювати об'єкт;
- вивчення моделі дає нову інформацію про об'єкт [3, 12].

У методології *модель* виступає як аналог (схема, структура, знакова система) певного фрагменту природної чи соціальної реальності, яка служить для зберігання і розширення знань про оригінал, його властивості та структуру, для перетворення та управління ним. В. Іванов посилаючись на словник інноваційних термінів, вказує, що модель, це теоретична побудова, що має деяке відношення до реальності, яке можна незалежно обговорювати і аналізувати. На думку С. Смірнова, *модель*, будучи аналогом об'єкта «повинна відображати ознаки, факти, зв'язки, відносини у

певній галузі знань у вигляді простої і наочної форми, зручній та доступній для аналізу висновків».

З наведених вище визначень випливає, що *модель*: по-перше, не є копією і дублікатом об'єкта, повинна замінювати їх таким чином, щоб її вивчення дозволяло отримати нову інформацію про них; по-друге, вона повинна відображати провідні ознаки, факти, зв'язки і відносини об'єкта [7, 185].

Модель процесу формування методичної культури майбутніх учителів початкових класів в процесі професійної підготовки носить гіпотетичний характер і служить основою для оптимізації навчального процесу в педагогічному закладі. У даному дослідженні модель навчально-виховного процесу являє собою відкриту педагогічну систему з наявністю безлічі зовнішніх і внутрішніх факторів, які в свою чергу є умовами процесу формування методичної культури майбутнього вчителя. Оскільки *моделювання* полягає у виділенні суттєвого в досліджуваному об'єкті, ми відбирали головні чинники функціонування складної системи підготовки вчителів початкових класів, а саме формування у них методичної культури, абстрагуючись від інших.

Модель формування методичної культури майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки складається з наступних блоків: *цільовий, змістово-технологічний, процесуальний, аналітико-рефлексивний*. Та відображає необхідне наповнення феномену «методична культура», послідовність набуття студентами методичних знань, умінь і навичок, зміст і форми теоретичної та практичної підготовки, загальну логіку процесу формування методичної культури особистості молодого педагога у взаємозв'язку його компонентів.

Цільовий блок концептуальної моделі позначає мету і систему педагогічних завдань. Розробці нової технології, як правило, передують нові потреби (цілі) суспільства і особистості, наукові відкриття або результат наукових досліджень [4, 193].

Мета підготовки майбутнього вчителя початкових класів у нашому розумінні визначається як *формування методичної культури майбутнього вчителя початкових класів у процесі професійної підготовки*.

Досягненню цієї мети, на наш погляд, сприяло вирішення наступних завдань:

1. Розвивати внутрішню мотивацію, яка передбачає стимулювання внутрішнього інтересу до професії вчителя початкових класів; акцентувати увагу на тих аспектах, які неможливо реалізувати без наявності розвиненої методичної культури вчителя і сприяють усвідомленню її значення для компетентного виконання професійних функцій.
2. Формувати міцну систему методичних знань.
3. Сприяти виробленню професійно-методичних умінь на основі застосування інноваційних методів роботи.
4. Розвивати креативну складову професійної діяльності майбутнього вчителя початкових класів.
5. Стимулювати рефлексію, рефлексивні уміння, що забезпечують успішність формування методичної культури.

Змістово-технологічний блок передбачає сукупність підходів, принципів, також включає складові, які безпосередньо стосуються відбору і побудови змісту навчальної діяльності та практичних механізмів добору адекватних *методів, прийомів, форм, засобів*.

Як методологічну основу формування методичної культури у майбутніх вчителів початкових класів у процесі навчання у вищій школі в нашому дослідженні виступає сукупність наступних наукових підходів: *культурологічного, системного, компетентнісного*.

Зазначимо, що «підхід» у науковій літературі визначається як методологічний засіб, що передбачає методологічну основу дослідження [6, 95]. *Культурологічний підхід* сприяє розкриттю змісту освіти не в поняттях «знання» і «вміння», а в поняттях «культури»: «професійна культура», «педагогічна культура», «інтелектуальна культура», «моральна культура», тощо направляючи, таким чином, цілі і зміст освіти від технократичного відчуженого по відношенню до людської сутності характеру в особистісний план. *Системний підхід* – дозволяє розкрити цілісність досліджуваної проблеми, а також виходячи зі складності її компонентів, визначити механізми, що породжують цю цілісність, позначити різноманітні типи зв'язків і об'єднати їх в єдину теоретичну спільність. Система формування методичної культури вчителя початкових класів виступає як підсистема загальної професійної підготовки та підсистема формування професійно-педагогічної культури. У нашому дослідженні вищезазначене поло-

ження реалізується у розробці моделі професійної підготовки через доповнення змісту стандартів вищої професійної освіти. *Компетентнісний підхід* заснований на концепції компетенцій як основі формування в студентів здібностей вирішувати важливі практичні завдання.

До основних *принципів* на основі яких здійснювалася експериментальна діяльність з формування методичної культури студентів у процесі професійної підготовки належать: принцип наступності, принцип успадкування (трансляції) культури, принцип послідовності, принцип проблемності у навчанні, принцип діалогізації процесу навчання.

У цей блок ми віднесли дисципліну за вибором «Методична культура вчителя», створення індивідуального електронного методичного портфоліо, а також конкретні навчальні дисципліни під час вивчення яких формується методична культура майбутніх учителів початкових класів.

Процесуальний блок запропонованої моделі формування методичної культури майбутнього вчителя початкових класів, являє собою систему розвитку компонентів методичної культури, розкриває специфіку поетапного її формування з урахуванням рівневих параметрів, що відображають якісний розвиток методичної культури вчителя.

Модель майбутнього вчителя початкових класів який володіє методичною культурою і здатний до творчої реалізації професійних завдань представляється нам як зміна якості професіоналізму вчителя від методичної грамотності до методичного майстерності. Визначаючи розвиток методичної культури можна говорити про 4 етапи формування якостей: на навчально-репродуктивному етапі формується методична грамотність; на процесуально-репродуктивному – методична компетентність; на навчально-дослідницькому – методична креативність; на професійно-творчому – методичне самовдосконалення і майстерність [5, 29]. Сукупність вищеперерахованих якостей і утворюють методичну культуру майбутнього вчителя.

Аналітико-рефлексивний блок розробленої моделі передбачає проведення аналізу викладачем і самоаналізу студентом індивідуального електронного методичного портфоліо, на основі порівняння первинних педагогічних напрацювань з кінцевим результа-

том, за допомогою накопичення досвіду роботи і розвинуеного вміння методичного самовдосконалення і майстерності.

З метою реалізації представленої моделі та розвитку всіх критерій методичної культури на кожному з етапів дослідження була запроваджена програма формування методичної культури майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки. Вона передбачала певний зміст, форми і методи, різні види роботи зі студентами, спрямовані загалом на формування ціннісно-мотиваційного, когнітивного, операційно-діяльнісного, творчого та рефлексивного компонентів методичної культури майбутніх учителів початкових класів.

Таким чином, нами встановлено, що оптимізація формування методичної культури шляхом педагогічного моделювання має позитивний вплив на формування методичної культури майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки. Розроблена нами модель складається із чотирьох блоків (цільовий, змістово-технологічний, процесуальний, аналітико-рефлексивний), причому внутрішня структура кожного із цих блоків має свої складові, які розк-

ривають організацію процесу формування методичної культури студентів-педагогів.

Список використаних джерел

1. Гриньов В. Й. Формування дидактичної культури майбутнього вчителя : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Гриньов Віталій Йосипович ; Харківський держ. педагогічний ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2003. – 21 с.
2. Грицай Н. Б. Методична культура як важливий компонент системи методичної підготовки майбутнього вчителя біології / Н. Б. Грицай // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2012. – № 7 (25). С. 3–9.
3. Дахин А. Н. Моделирование в педагогике / А. Н. Дахин // Идеи и идеалы. – 2010. – № 1 (3). – Т. 2. – С. 11–20.
4. Дубасенюк О. А. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності: Монографія / О. А. Дубасенюк, Т. В. Семенюк, О. Є. Антонова. – Житомир : Житомир. держ. пед. ун-т, 2003. – 193 с.
5. Нікула Н. В. Етапи професійно-методичного розвитку студентів у процесі навчання у вищій школі / Наталя Нікула // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: наук. журнал / голов. ред. А. А. Сбруєва. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. – № 5 (49). – С. 29–30.
6. Сучасний тлумачний словник української мови : 100 000 слів / [за заг. ред. В. В. Дубічинського]. – Х. : Школа, 2008. – 108 с.
7. Харбатович С. В. Теоретичні аспекти моделювання як методу наукового дослідження / С. В. Харбатович // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. – 2012. – Вип. 96. – С. 184–188.

Natalia NIKULA
Chernovtsy

THE MODEL FORMATION OF METHODOLOGICAL CULTURE IN STUDENTS-TEACHERS

The purpose of the publication is theoretical analysis model of methodical culture of future primary school teachers in the training.

The article reveals the need for a methodical culture of future teachers in teaching in higher education. The necessity to use pedagogical modeling. The essence of the concept of «model». The author describes four blocks model of methodological culture: targeted, semantic, procedural, and reflexive. All units have a structure that effectively influences on the development of methodological culture of students in the learning process.

The author concludes that his proposed model is effective in the learning process. The perspective of the study is to find ways of formation of methodological culture of students.

Keywords: methodical culture teacher, model, modeling, unit trust, content and technology block, a procedural block, analytical and reflective power, cultural, systemic, competency approaches.

Наталья НИКУЛА
г. Черновцы

МОДЕЛЬ ФОРМИРОВАНИЯ МЕТОДИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ СТУДЕНТОВ-ПЕДАГОГОВ

В статье раскрыта необходимость формирования методической культуры будущих учителей начальных классов в процессе профессиональной подготовки. Обоснована целесообразность использования педагогического моделирования и проанализированы сущность понятия «модель». Автором охарактеризованы четыре блока (целевой, содержательно-технологический, процессуальный, аналитико-рефлексивный) структурно-функциональной модели и проанализированы их основные составляющие. Констатированы положительные результаты, полученные от внедрения модели в учебно-воспитательный процесс.

Ключевые слова: методическая культура учителя, модель, моделирование, целевой блок, содержательно-технологический блок, процессуальный блок, аналитико-рефлексивный блок, культурологический, системный, компетентностный подходы.

Стаття надійшла до редколегії 01.02.2016